

Kwaliteit van leven in de EU: trends 2003–2009

> resumé <

“Armoede is een groot probleem in de EU en [...] de huidige economische en financiële situatie maakt het er niet beter op. De crisis eist zijn tol en een aanzienlijk percentage Europeanen heeft moeite om de eindjes aan elkaar te knopen [...] De nieuwe EU-strategie voor het komende decennium – Europa 2020 – en de doelstelling om vóór 2020 ten minste 20 miljoen Europeanen aan de armoede te onttrekken, vormen een krachtig signaal waaruit blijkt dat alle landen er oprecht naar streven zichtbare resultaten te boeken om te komen tot een rechtvaardiger en inclusiever Europa.”

László Andor, EU-Commissaris voor Werkgelegenheid, sociale zaken en inclusie, juni 2010 (geciteerd op de perssite van de Europese Commissie)

Kwaliteit van leven en Europees beleid

Het meten van veranderingen in de levenskwaliteit van Europeanen en het ontwikkelde van beleid om hun welzijn te vergroten, zijn zaken die steeds vaker aan de orde komen in het Europese debat. Het inzicht daagt dat economische indicatoren zoals bruto binnenlands product (BBP) belangrijk maar niet toereikend zijn om het welzijn in een land te beoordelen. Er gaan steeds meer stemmen op om bij de beoordeling van openbaar beleid te kijken in hoeverre het rechtstreeks bijdraagt aan het welzijn van burgers, rekening houdend met maatschappelijke, economische en ecologische belangen. Deze zienswijze komt tot uiting in recente initiatieven van – bijvoorbeeld – de OESO en de Europese Commissie.

Ondertussen tracht de Commissie “meting economische prestaties en sociale vooruitgang”, opgericht op initiatief van de Franse president Nicolas Sarkozy, de grenzen van het BBP als een indicator van economische prestaties en sociale vooruitgang te bepalen en de haalbaarheid van alternatieve meetinstrumenten te beoordelen. Eurofound levert hieraan een bijdrage door gegevens van zijn European Quality of Life Surveys (EQLS) beschikbaar te stellen. Aan de hand van deze enquêtes kunnen tendensen en ontwikkelingen van 2003 tot 2007 en, met een geringer aantal vragen in een Eurobarometer-enquête, de veranderingen tot september 2009 in kaart worden gebracht.

Toen Eurofound in 2007 de tweede EQLS afnam, was de arbeidsparticipatie in Europa – met name

van vrouwen en oudere werknemers – ongekend hoog, terwijl de werkloosheidscijfers in maart 2008 hun laagste niveau bereikten. Desondanks komt uit de evaluatie van de strategie van Lissabon naar voren dat burgers die het verst van de arbeidsmarkt af staan, nog onvoldoende profiteerden van de toegenomen arbeidsparticipatie. De situatie zou bovendien in snel tempo verslechteren: de financiële crisis die zich in de tweede helft van 2008 aandeed, leidde tot de diepste recessie in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog. Deze heeft niet alleen nadelige gevolgen gehad voor de economische positie van landen en bedrijven, maar ook voor het dagelijkse werk en leven van mensen in Europa. Hoewel de economie momenteel weer wat aantrekt, neemt de werkgelegenheid nog steeds af, met name in de Baltische staten, Ierland en Spanje. Eind 2009 was de werkloosheid in heel Europa gestegen tot 23 miljoen, en jongeren – met name jonge mannen – vertegenwoordigen sinds 2008 bijna een kwart van de totale toename van de werkloosheid. Alles bij elkaar was de werkloosheid onder jongeren in december 2009 opgelopen tot 21 %, en in Letland en in Spanje was zelfs meer dan 40 % van de jongeren werkloos.

EQLS – momentopnamen van het leven in Europa

Behalve informatie over objectieve leef- en arbeidsomstandigheden moeten beleidsmakers ook weten hoe burgers zelf de kwaliteit van hun leven en van de maatschappij waarin ze leven beoordelen: door uitsluitend traditionele,

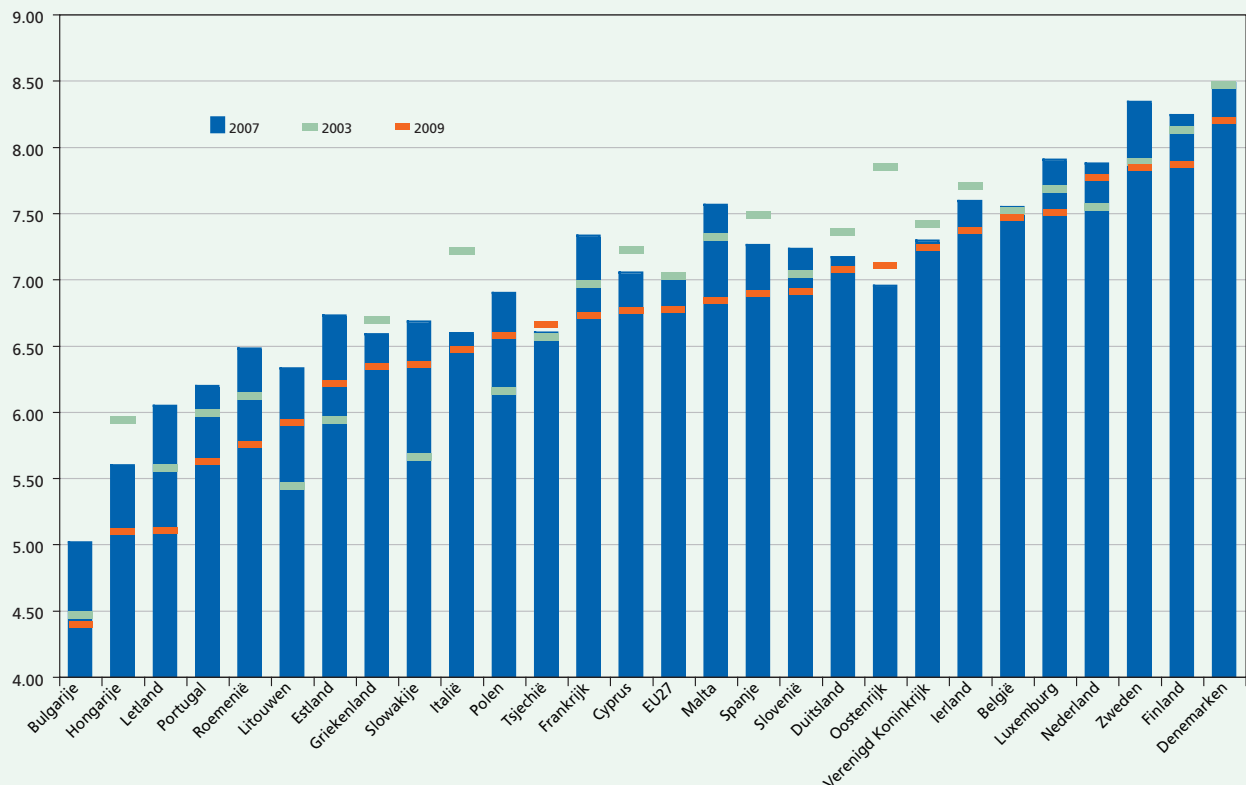
economische indicatoren te hanteren, bestaat het gevaar dat verschillen tussen de ervaringen van bevolkingsgroepen onopgemerkt blijven. Eurofound introduceerde in 2003 de eerste EQLS om een aantal ideeën, attitudes en ervaringen van volwassenen in Europa in kaart te brengen, met als onderliggend doel hun levenskwaliteit te beoordelen. Bij deze eerste enquête werden interviews afgenomen met ruim 25 000 volwassenen van 18 jaar of ouder in de 15 bestaande lidstaten, in de 10 nieuwe lidstaten die in 2004 zouden toetreden, en in Bulgarije, Roemenië (en Turkije). In 2007 werden veelal dezelfde vragen gesteld aan ruim 35 000 ondervraagden in de uitgebreide EU27, evenals in Kroatië, de voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië, Noorwegen en Turkije. De uitkomsten van deze enquêtes zijn behalve representatief voor de landen ook onderling vergelijkbaar. Circa 20 van deze vragen werden opgenomen in de Speciale Eurobarometer van september 2009. De vragen zijn weliswaar rechtstreeks vergelijkbaar, maar de bevolkingssteekproef voor de Eurobarometer omvat alleen onderdanen van de lidstaten die tot de EU27 behoren. De EQLS ondervraagde daarentegen mensen die in de lidstaten verbleven, van wie 96% burgers waren. De steekproefgrootte van 1 000 personen per land is aan de lage kant om heel nauwkeurige schattingen te maken, en bij analyses van veranderingen in de tijd in afzonderlijke landen moet daarom een slag om de arm worden gehouden. Toch dienen zich enkele consistente bevindingen aan, die ruwweg in de lijn der verwachtingen liggen en waaruit op te maken valt hoe mensen de periode 2003–2009 ervaren hebben.

Kwaliteit van leven, 2003–2009

De verandering van de levenskwaliteit tussen 2003 en 2007 weerspiegelt, op zijn minst gedeeltelijk, de invloed van de uitbreiding, met name voor bevolkingsgroepen in de nieuwe lidstaten die gewag maakten van de meeste verandering. Over het algemeen bleef de levenskwaliteit tussen 2003 en 2007 min of meer gelijk voor de 27 lidstaten als geheel, hoewel er sprake was van een aantal kleine verbeteringen. In landen die in 2004 toetraden tot de EU verbeterde de levenskwaliteit merkbaarder dan in de oudere lidstaten. Dit gold voor de tevredenheid van mensen over hun persoonlijke levenssfeer, zoals huisvesting en levensstandaard, maar ook voor hun tevredenheid met openbare diensten zoals onderwijs, gezondheidszorg en openbaar vervoer, en voor hun globale beoordeling van de levenskwaliteit. De levenskwaliteit in Bulgarije en Roemenië, die in 2007 toetraden tot de EU, ging er veel minder op vooruit. Over het algemeen vonden mensen in hogere inkomensklassen hun leven aangenamer dan mensen in lagere inkomensklassen; dit verschil was groter dan dat tussen mannen en vrouwen, of tussen ouderen en jongeren (en was bijzonder opvallend in de nieuwe lidstaten).

Trends op het gebied van levenskwaliteit tussen 2007 en 2009 weerspiegelen waarschijnlijk, tot op zekere hoogte, de economische en werkloosheids crisis in Europa. Het gaat er echter om na te gaan in hoeverre de tevredenheid met diverse aspecten van het leven is veranderd, en te kijken op welke groepen de financiële crisis het meeste impact heeft gehad. Gegevens uit de enquêtes kunnen licht werpen op deze zaken, ervan

Figuur 1: Tevredenheid met het leven in het algemeen, EU27, 2003–2009

NB: De ondervraagden gaven hun tevredenheid aan op een schaal van 1 t/m 10.

uitgaande dat de vragen geschikt zijn om deze veranderingen te meten. Ook moet erkend worden dat de gegevens alleen betrekking hebben op de oordelen en ervaringen van relatief grote sub-groepen van de bevolking, aangezien de steekproeven te klein zijn om de veranderende situatie van sommige risicogroepen in kaart te brengen, zoals alleenstaande ouders of migranten, terwijl andere gemarginaliseerde groepen, zoals daklozen, niet vertegenwoordigd zijn in de enquêtes.

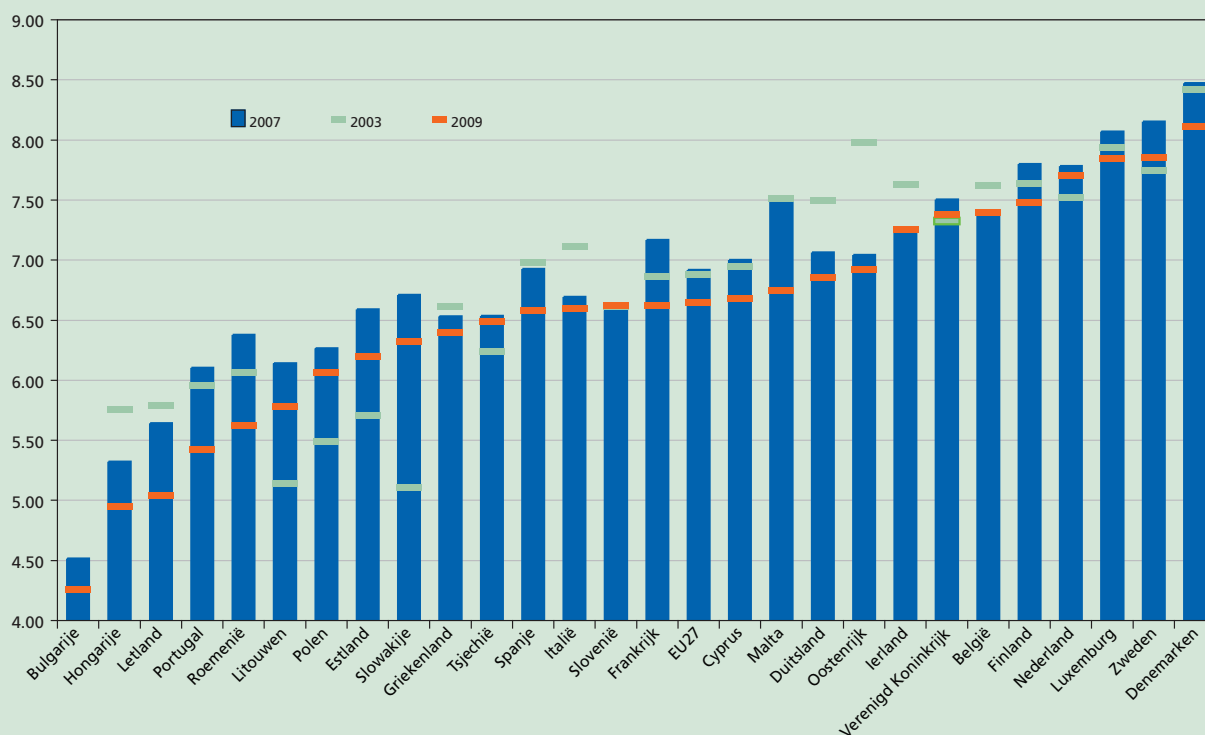
Afnemende tevredenheid met het leven en de levensstandaard

Over het algemeen betroffen de meest in het oog springende veranderingen tussen 2007 en 2009 de tevredenheid met het leven in het algemeen en met de levensstandaard. Zoals figuur 1 laat zien, liep de gemiddelde tevredenheid van Europeanen met hun leven in het algemeen tussen het laatste kwartaal van 2007 en september 2009 terug van 7,0 naar 6,8, ofwel met circa 4%. Deze daling was aanzienlijker in de nieuwe lidstaten, waar de algehele tevredenheid met het leven in de vorige periode juist was toegenomen: hier daalde de gemiddelde score van 6,5 naar 6,1, een afname van 6% die twee keer zo groot was als de daling van de levenstevredenheid in de EU15. De grootste dalers waren Bulgarije (waar de gemiddelde levenstevredenheid daalde van 5,0 in 2007 tot 4,4 in 2009), Roemenië, Malta, Estland en Letland, maar ook Frankrijk, waar de gemiddelde levens- tevredenheid terugliep van 7,3 naar 6,7. De afnemende levenstevredenheid in de Baltische staten is gekoppeld aan de daling van het BBP, maar in landen als Malta en Frankrijk hangt deze niet samen met de vrij geringe BBP-dalingen.

Er was geen verschil tussen mannen en vrouwen als het gaat om de daling van de levenstevredenheid tussen 2007 en 2009. Er was daarentegen een duidelijk verschil te zien tussen oudere en jongere mensen: onder de mensen in de leeftijd van 18 tot 34 jaar liep de levenstevredenheid met slechts 1% terug, terwijl dit 5% was voor ouderen. En 65-plussers in de 12 nieuwe lidstaten (NLS12) ervoeren een veel sterkere daling van de levenstevredenheid dan hun leeftijdgenoten in de EU15 – 10% tegenover 3%. Dit is consistent met resultaten uit de eerdere enquêtes: de bevindingen wijzen uit dat ouderen in de NLS12 minder profiteerden van de uitbreiding en het gevoel hebben dat ze bloot staan aan de risico's die de economische crisis meebrengt. De levenstevredenheid onder 65-plussers bedroeg in 2009 gemiddeld 7,0 in de EU15-landen en slechts 5,5 in de NLS12, hetgeen deels te maken kan hebben met de slechtere gezondheid van ouderen in de NLS12.

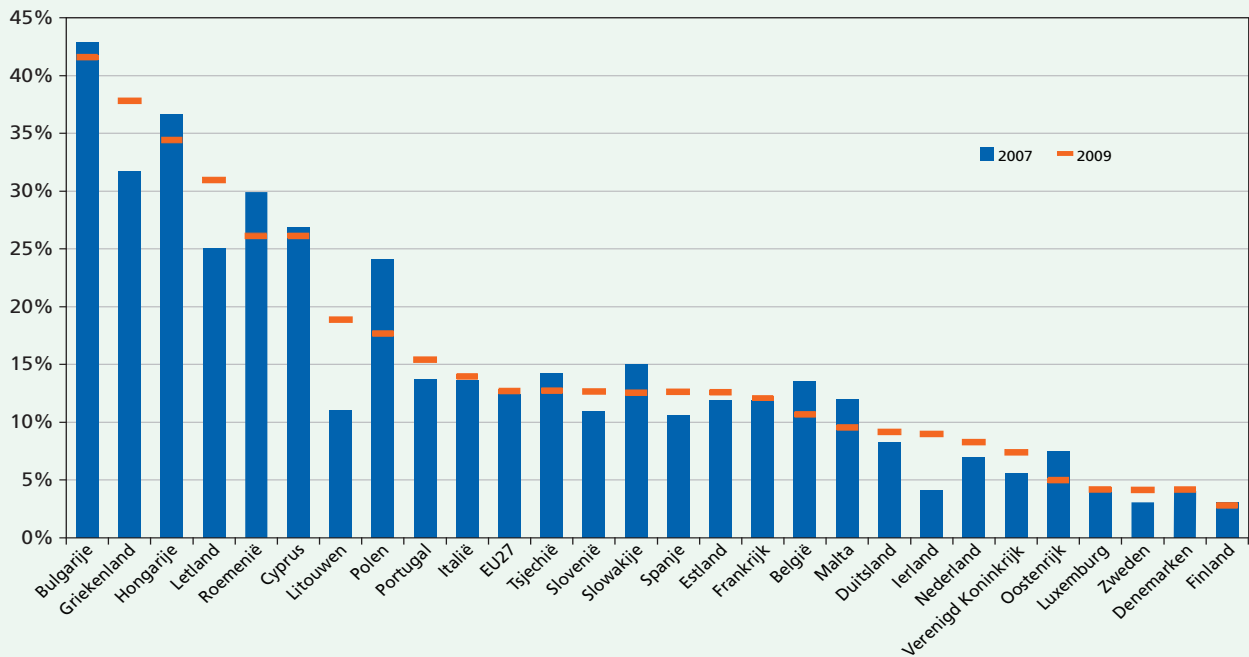
Gezinsinkomen en materiële omstandigheden zijn recht evenredig aan levenstevredenheid. Zowel de enquêtes uit 2007 als 2009 bevatten een vraag over hoe makkelijk of moeilijk ondervraagden het vonden om de eindjes aan elkaar te knopen. In 2007 was de gemiddelde levenstevredenheid 7,8 voor mensen die het makkelijk vonden de eindjes aan elkaar te knopen; in 2009 was dit 7,7. De dienovereenkomstige scores voor mensen die het moeilijk vonden de eindjes aan elkaar te knopen waren respectievelijk 5,3 en 4,9. De levenstevredenheid onder mensen die moeite hadden de eindjes aan elkaar te knopen daalde dus met gemiddeld 8% tussen 2007 en 2009. Deze daling was echter groter in de NLS12 – 15% tegenover 6% in de EU15, hetgeen wellicht duidt op de diepere problemen in de NLS12. De gemiddelde

Figuur 2: Tevredenheid met de levensstandaard, EU27, 2003–2009

NB: De ondervraagden gaven hun tevredenheid aan op een schaal van 1 t/m 10.

Figuur 3: Proportie die moeite heeft de eindjes aan elkaar te knopen

levenstevredenheid van mensen die ten tijde van de enquêtes werkloos waren, bleef gelijk voor inwoners van de EU15 maar daalde met 11% onder ondervraagden in de NLS12 – van 5,7 naar 5,0.

Een vergelijkbaar patroon van toenemend pessimisme is te zien wanneer de tevredenheid van mensen met hun levensstandaard wordt vergeleken. Gemiddeld nam de tevredenheid van burgers in de NLS12 met hun levensstandaard met 9% toe tussen 2003 en 2007. Daar stond echter een daling van 6% tussen 2007 en 2009 tegenover. In de EU15 liep de tevredenheid met de levensstandaard tussen 2007 en 2009 minder terug, namelijk 4%. De gemiddelde tevredenheid met de levensstandaard bedroeg 6,9 in de EU15, vergeleken met 5,8 in de NLS12. De grootste dalingen werden genoteerd in Roemenië en Malta, gevolgd door Letland en Portugal, Frankrijk en Estland, dus van een dalende levensstandaard was geenszins alleen sprake in de NLS12 of in de landen die het zwaarst getroffen zijn door de crisis.

Wat bevolkingsgroepen betreft, lijken ouderen in de NLS12 het meest te lijden te hebben onder de economische crisis. Onder 65-plussers in de EU15 daalde de tevredenheid met de levensstandaard met 5% en met maar liefst 12% in de NLS12. Ouderen in de NLS12 zijn sowieso minder tevreden met hun levensstandaard dan hun leeftijdgenoten in de EU15: in de enquête uit 2009 bedroeg de gemiddelde tevredenheid met de levensstandaard onder 65-plussers 6,9 in de EU15, tegenover 5,2 in de NLS12.

Het is niet verwonderlijk dat mensen die aangeven dat ze moeite hebben de eindjes aan elkaar te knopen, veel minder tevreden zijn met hun levensstandaard dan mensen die makkelijk rondkomen. In 2009 beoordeelden mensen die moeite hebben de eindjes aan elkaar te knopen de

tevredenheid met hun levensstandaard met 4,5, vergeleken met 7,8 voor mensen die geen moeite hadden rond te komen. Gemiddeld waren mensen in de EU15 die moeite hadden de eindjes aan elkaar te knopen in 2009 niet minder tevreden dan ze in 2007 waren; de tevredenheidsscore daalde daarentegen met 12% onder de overeenkomstige burgers in de NLS12, hetgeen wijst op ten minste een perceptie van grotere tegenspoed.

Zoals tabel 1 laat zien, hebben tweemaal zoveel mensen in de NLS12 dan in de EU15 moeite de eindjes aan elkaar te knopen. In 2009 was de proportie burgers die moeite had rond te komen het grootst in Bulgarije, Griekenland, Hongarije en Letland (meer dan 30% in elk land, en meer dan 40% in Bulgarije). Het patroon bleef nagenoeg gelijk ten opzichte van 2007; de grootste toenames (van meer dan 5%) deden zich voor in Griekenland, Ierland, Letland en Litouwen (figuur 3).

Tabel 1: Economische knelpunten, EU15 en NLS12

	EU15		NLS12	
	2007	2009	2007	2009
'Moeite eindjes aan elkaar te knopen'	10%	11%	26%	22%
'Geen vlees op tafel kunnen zetten'	4%	6%	20%	21%
'Niet op vakantie kunnen gaan'	24%	28%	55%	55%

Twee specifieke indicatoren uit de deprivatie-index werden gebruikt om veranderingen in vrij ernstige tegenspoed in kaart te brengen: niet in staat zijn om eens in de twee dagen een maaltijd met vlees, kip of vis op tafel te zetten, en niet in staat zijn om ieder jaar een week op vakantie te gaan. Tabel 1 laat zien dat in de NLS veel meer mensen zich deze zaken niet kunnen veroorloven, maar dat er over het algemeen vrij weinig veranderde tussen 2007 en 2009. Deprivatie nam het sterkst toe in Hongarije, waar de proportie

burgers die verklaarde niet in staat te zijn vlees te kopen tussen 2007 en 2009 toenam van 32 % tot 42 %. De proportie die niet in staat was op vakantie te gaan steeg van 61 % in 2007 tot 73 % in 2009; het enige andere land waar mensen in 2009 gewag maakten van vergelijkbare deprivatieniveaus was Bulgarije.

Gezinsleven, tevredenheid met het werk en gezondheid – weinig verandering

Terwijl in sommige landen de tevredenheid van mensen met hun leven en met hun levensstandaard tussen 2007 en 2009 fors daalde, veranderde hun tevredenheid met andere aspecten van het leven nauwelijks. In de hele EU27 was de gemiddelde tevredenheid met het gezinsleven tussen 2003 en 2007 licht afgenomen (-1 %) en hetzelfde gold voor de tevredenheid met de gezondheid; de tevredenheid met het werk nam met 2 % af. Tussen 2007 en 2009 daalde de tevredenheid met het gezinsleven en de gezondheid nog wat verder, maar de tevredenheid met het werk bleef opvallend stabiel, zoals blijkt uit tabel 2.

Tabel 2: Tevredenheid met diverse aspecten van het leven, EU15 en NLS12

	EU15		NLS12	
	2007	2009	2007	2009
Gezinsleven	7,95	7,81	7,70	7,52
Werk	7,22	7,21	6,84	6,95
Gezondheid	7,44	7,26	6,98	6,7

NB: De ondervraagden gaven hun tevredenheid aan op een schaal van 1 t/m 10.

De tevredenheid met het gezinsleven is betrekkelijk groot in alle landen, en het is moeilijk een eenduidige trend in de tijd te ontwaren voor de drie punten. Er zijn echter twee groepen landen waar de tevredenheid met het gezinsleven tussen 2003 en 2007 daalde, en opnieuw tussen 2007 en 2009 – Duitsland en Oostenrijk; en Griekenland, Italië, Portugal en Spanje.

Hoe ouderen tegen het leven aankijken, lijkt tussen 2007 en 2009 iets meer te zijn veranderd dan de 'levensvisie' van de gemiddelde burger: ze zijn 3 % minder tevreden met hun gezinsleven, vergeleken met 2 % voor mensen tussen 35 en 64 jaar en geen verandering voor 18- tot 34-jarigen. Er was geen verschil tussen de scores die mannen en vrouwen toekenden aan hun tevredenheid.

Tussen 2007 en 2009 daalde de tevredenheid met de gezondheid met 4 % onder de ondervraagden in de NLS12, en met 2 % onder mensen in de EU15, met Bulgarije, Roemenië en Portugal als sterkste dalers. Mensen in Letland waren echter juist tevredener met hun gezondheid in 2009 dan ze waren geweest in 2007, dus het is moeilijk om deze veranderingen te interpreteren.

De veranderingen in de tevredenheid met het werk zijn al even ondoordringelijk. De gemiddelde tevredenheid met het werk bleef gelijk

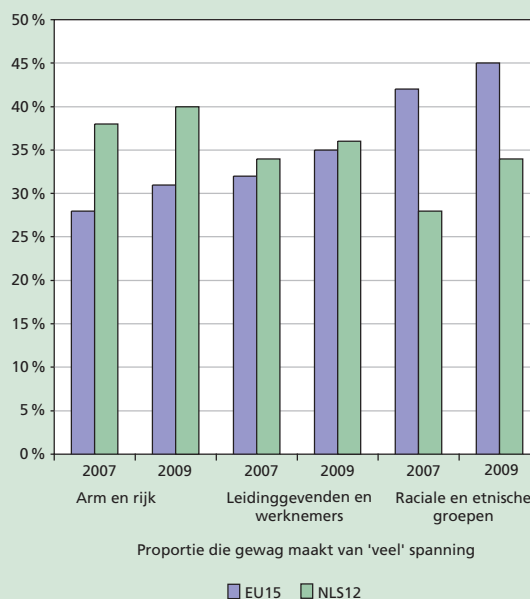
tussen 2007 en 2009, en in de NLS12 steeg deze gemiddeld met 2 %. Dit lijkt paradoxaal tegen een achtergrond van economische recessie, toenemende baanonzekerheid en verslechterende arbeidsomstandigheden (in ieder geval voor sommige werknemers). Ook lijkt het tegenstrijdig dat tevredenheid met het werk het meest toenam in het Verenigd Koninkrijk en Ierland, en in de Baltische Staten, landen waar een groot aantal banen verloren is gegaan. Wellicht is er iets van opluchting onder mensen die wel een baan hebben; wellicht ook zal de invloed van de recessie op de tevredenheid met het werk op langere termijn zichtbaar worden.

Toenemende sociale spanningen

De kwaliteit van de samenleving waarin mensen wonen, is een wezenlijk aspect van hun algehele levenskwaliteit. De mening die mensen hebben over de kwaliteit van hun lokale omgeving, openbare diensten en democratische instellingen is ook van invloed op hoe ze hun levenskwaliteit beoordelen. Om zicht te krijgen op sociale relaties vroeg de EQLS aan mensen om aan de spanningen tussen een aantal bevolkingsgroepen een score toe te kennen. Hoewel er veel te doen is over 'gender' en 'intergenerationeel' conflict, verklaarden vrij weinig mensen in de EU dat dit grote bronnen van spanning waren in hun land. Amper 20 % van de mensen neemt veel spanning waar tussen mannen en vrouwen of tussen jonge en oude mensen in hun land. Daarentegen maakt éénderde gewag van veel spanningen tussen rijk en arm, leidinggevend en werknemers, en tussen diverse etnische groeperingen.

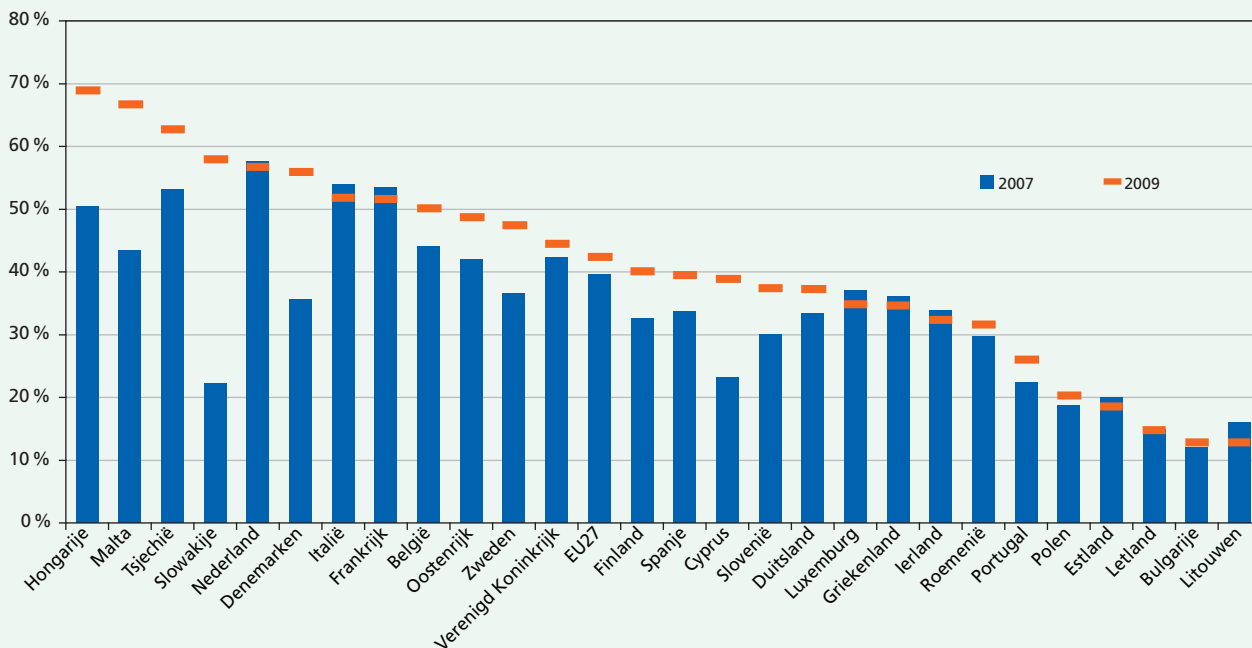
Tussen 2003 en 2007 namen de waargenomen maatschappelijke spanningen af, waarbij de proportie burgers die gewag maakte van 'veel' spanning – gemiddeld voor de drie groepen – met

Figuur 4: Spanningen tussen bevolkingsgroepen, 2007 en 2009, EU15 en NLS12

NB: De cijfers hebben betrekking op mensen die voor elk van de groepen gewag maken van 'veel' spanning in hun land.

Figuur 5: Waargenomen spanningen tussen raciale en etnische groepen, EU27, 2007 en 2009

vier à zes procentpunten daalde. Tussen 2007 en 2009 namen de proporties die gewag maakten van ‘veel spanning’ met gemiddeld twee à drie procentpunten toe. En in de NLS12 stegen de waargenomen spanningen tussen verschillende raciale en etnische groeperingen met circa zes procentpunten. In afzonderlijke lidstaten namen de waargenomen spanningen het meest toe in Slowakije (met 36 procentpunten) en in Malta (met 24 procentpunten); ze namen ook met 19 procentpunten toe in Hongarije. De toenames in Slowakije en Hongarije duiden mogelijk op een toenemend besef van spanningen tussen de meerderheid en de Roma-bevolking. Daarnaast steeg de proportie die gewag maakte van ‘veel spanning’ met 20 procentpunten in Denemarken en met meer dan 10 procentpunten in Zweden. In landen als het Verenigd Koninkrijk en Ierland, die in de afgelopen jaren geconfronteerd zijn met een forse instroom van migranten, bleef de waargenomen spanning nagenoeg gelijk.

Door de bank genomen, zijn er slechts geringe verschillen tussen mannen en vrouwen als het gaat om de waargenomen spanningen tussen raciale en etnische groeperingen, en hun beeld hiervan is tussen 2007 en 2009 niet veranderd. Wat leeftijdsverschillen betreft, nam 40 % van de 65-plussers in 2009 ‘veel spanning’ waar tussen raciale en etnische groeperingen, vergeleken met 43 % van de jongere volwassenen; de proportie antwoorden van deze strekking onder 65-plussers nam echter met 6 procentpunten toe tussen 2007 en 2009, tegenover een toename van twee procentpunten onder jongeren.

Ook de waargenomen spanningen tussen arm en rijk liepen op tussen 2007 en 2009. Dit was met name het geval in Malta en Slovenië, waar de proportie burgers die gewag maakte van ‘veel spanning’ met dertien procentpunten toenam. Verder steeg in een aantal Noord-Europese landen (Estland, Verenigd Koninkrijk, Finland, Zweden,

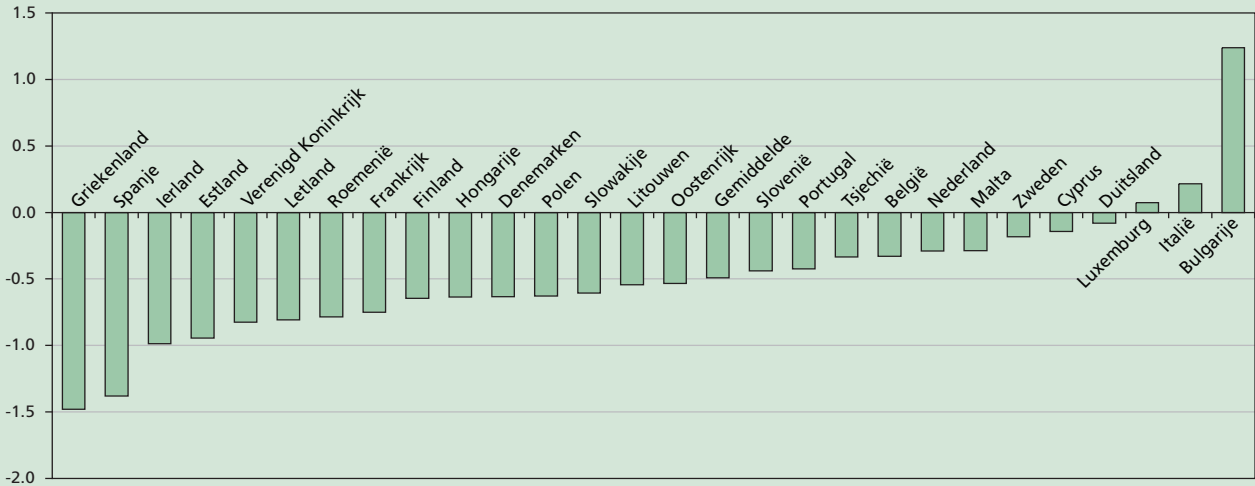
Ierland en Letland) de proportie burgers die gewag maakte van ‘veel spanning’ met 6 à 11 procentpunten tussen 2007 en 2009 (en in Slowakije met 10 procentpunten). Wellicht niet verrassend is dat het welvaartsniveau van burgers in dit opzicht een verschil lijkt te maken: mensen die het makkelijk vonden om de eindjes aan elkaar te knopen, namen minder spanning waar tussen arm en rijk (26 %) dan mensen die moeite hadden om rond te komen (45 %).

Gemiddeld kwamen waargenomen spanningen tussen leidinggevend en werknemers in de EU in 2009 iets meer voor en dit verschilde nauwelijks tussen de NLS12 en de EU15. Er waren echter grote verschillen tussen afzonderlijke landen: 4 % van de burgers in Denemarken en 12 % in Zweden maakten gewag van veel spanning tussen leidinggevend en werknemers, terwijl dit in Frankrijk en Hongarije respectievelijk 57 % en 56 % was. Deze proportie steeg bovendien met 10 procentpunten tussen 2007 en 2009 in Frankrijk, Oostenrijk, Estland, Malta en Slowakije.

Verlies van vertrouwen in instellingen en medeburgers

Terwijl de kwaliteit van de samenleving slechts enigszins achteruit lijkt te zijn gegaan in termen van waargenomen spanningen tussen bevolkingsgroepen, laten de indicatoren van sociaal kapitaal een pessimistischer beeld zien. In 2007 vroeg de EQLS burgers voor de eerste keer hoeveel vertrouwen ze hadden in hun nationale parlement en regering. Binnen de EU kenden burgers hun regering een gemiddelde score toe van 4,6 (op 10). Terwijl dit al niet hoog was, daalde dit percentage in 2009 tot 4,1, een afname van 12 %. De gemiddelde score in 2009 bedroeg 4,3 in de EU15 en 3,3 in de NLS12, waarbij nationale scores uiteenliepen van 6,2 in Luxemburg en 5,3 in Cyprus tot 3,2 in Griekenland en 2,3 in Letland. De grootste dalingen tussen 2007 en 2009 deden zich voor in Estland en Letland, Spanje en Griekenland,

Figuur 6: Verandering in het vertrouwen in het nationale parlement, 2007–2009, EU27

Ierland en Roemenië – veelal de landen waarvan de economische situatie het meest te lijden had gehad onder de financiële crisis. De antwoorden van burgers op een tweede vraag over vertrouwen in hun nationale parlement laten een soortgelijk patroon zien; de ontwikkeling van het vertrouwen tussen 2007 en 2009 is te zien in figuur 6.

Opvallend, en in tegenstelling tot de Europese trend, is dat wezenlijk meer burgers in Bulgarije aangaven vertrouwen in hun nationale parlement te hebben. Deze uitschieter valt mogelijk, en slechts voor een deel, te verklaren door het feit dat daar kort vóór de enquête in 2009 een landelijke verkiezing heeft plaatsgevonden.

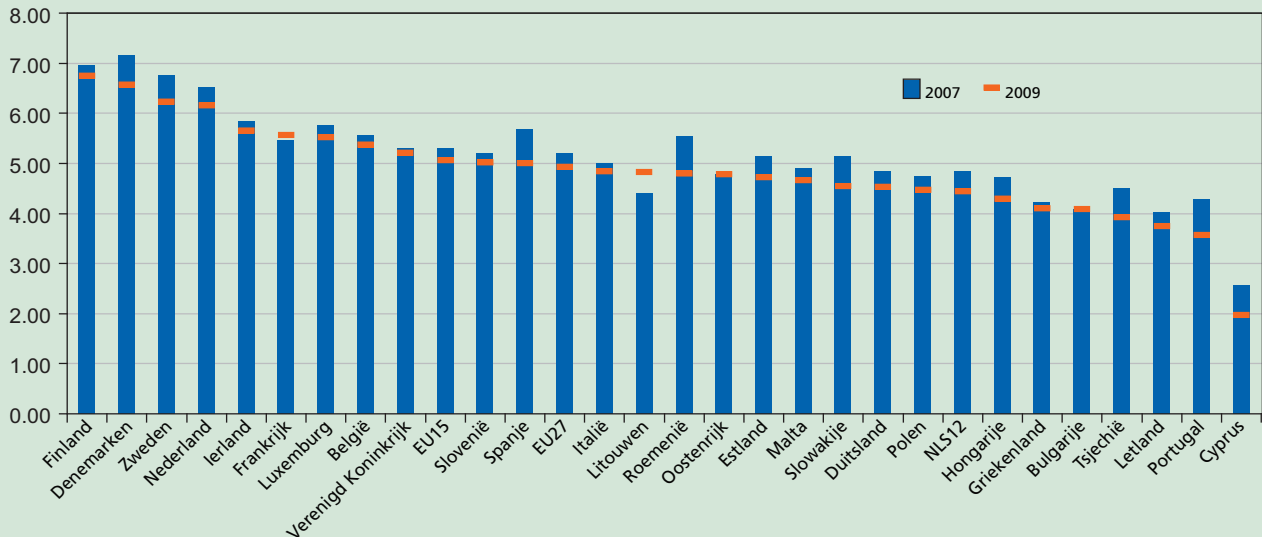
In heel Europa daalde het vertrouwen in nationale instellingen sterker onder mensen die het 'moeilijk' vonden de eindjes aan elkaar te knopen dan onder diegenen die dit 'makkelijk' vonden. Er was echter geen duidelijk verband met geslacht of leeftijd waar te nemen.

Er is veel geschreven over de sociale significantie van het kenbaar maken van vertrouwen in

medeburgers. Ondervraagden kregen in alle drie de enquêtes de vraag voorgelegd hoezeer ze andere mensen vertrouwden: de gemiddelde scores voor de EU27 daalden van 5,6 in 2003 naar 5,2 in 2007 en 4,9 in 2009. De terugval tussen 2007 en 2009, voor de EU15 en de NLS12, is grafisch weergegeven in figuur 7.

Op nationaal niveau hebben enkele opmerkelijke veranderingen plaatsgevonden in de scores: in de 6 jaar van 2003 tot 2009 daalde het gemiddelde met 1 punt of meer in Portugal en Spanje, Oostenrijk en Duitsland, en Letland en Cyprus. Tussen 2007 en 2009 vonden de grootste dalingen plaats in Spanje, Portugal en Roemenië. Over het algemeen daalde deze indicator van sociaal kapitaal tussen 2007 en 2009 met 5% in de EU15, tegenover 8% in de NLS12. In 2009 hadden gemiddeld 4,8 op de 10 vrouwen vertrouwen in hun medemens, vergeleken met 5,0 voor mannen; het vertrouwen van vrouwen daalde iets sterker dan dat van mannen: met respectievelijk 6% en 4%.

Figuur 7: Sociaal kapitaal – vertrouwen in mensen, EU15 en NLS12

NB: De ondervraagden gaven hun vertrouwen in mensen aan op een schaal van 1 t/m 10.

Conclusie

Met het oog op de bevindingen lijkt het erop dat de financiële crisis de levenskwaliteit en de waargenomen kwaliteit van de samenleving in sommige opzichten nadelig heeft beïnvloed. Waar indicatoren van zowel levenstevredenheid als tevredenheid met de levensstandaard tussen 2003 en 2007 nog verbeterden, met name in de nieuwe lidstaten, gingen ze er tussen 2007 en 2009 op achteruit. De terugval deed zich voor in landen die zwaar en minder zwaar getroffen zijn door de economische crisis: de landen die de diepste recessie doormaken, zijn niet altijd de landen die gewag maken van de grootste veranderingen in levenskwaliteit. De verbetering van het welzijn in Letland en Estland, evenals Bulgarije en Roemenië, lijkt echter wel te zijn afgeremd.

Veranderingen in de gemiddelde levenskwaliteit van een land zeggen duidelijk niet alles: de levenskwaliteit van een aantal specifieke groepen in bepaalde landen is recentelijk bovengemiddeld sterk gedaald. Met name oudere mensen in de NLS12 lijken nadeliger te zijn beïnvloed door veranderingen tussen 2007 en 2009. Daarnaast hebben ook mensen die moeite hebben om de eindjes aan elkaar te knopen meer negatieve veranderingen ervaren voor een aantal aspecten van levenskwaliteit. De invloed van de economische crisis op het dagelijks leven moet echter niet worden overschat: ten minste tot september

2009 voelden mensen de gevolgen van de crisis nauwelijks in hun portemonnee en was er slechts sprake van een vrij geringe verslechtering van de deprivatie-indicatoren.

Een van de meest in het oog springende veranderingen tussen 2007 en 2009 was het feit dat in veel lidstaten het vertrouwen in de regering en het nationaal parlement afnam, met name in de landen die het zwaarst zijn getroffen door de recessie. De afname was echter niet consistent en minder geprononceerd dan in sommige landen te verwachten zou zijn geweest. Het vertrouwen van mensen die de meeste geldzorgen hadden, slook sterker dan dat van mensen die het makkelijker vonden de eindjes aan elkaar te knopen.

Het verlies van vertrouwen in democratische instellingen ging gepaard met een (gestage) teruggang in de traditionele maatstaf voor sociaal kapitaal: vertrouwen in de medemens. Laatstgenoemde is een belangrijk gegeven om sociale verandering in goede banen te leiden en zou meer aandacht moeten krijgen. Sociaal kapitaal brokkelde sterk af in sommige landen waar percepties van sociale spanningen waren toegenomen. Deze trends met betrekking tot de kwaliteit van de samenleving en met betrekking tot tevredenheid met andere aspecten van levenskwaliteit moeten nader worden bestudeerd om een helder beeld te krijgen van de uitwerking van de economische crisis op Europese samenlevingen.

Meer informatie:

Teresa Renehan
ter@eurofound.europa.eu

Quality of life in Europe, 2003–2007
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0977.htm

Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden

Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Ierland

Telefoon: (+353 1) 204 31 00

E-mail: information@eurofound.europa.eu

Website: <http://www.eurofound.europa.eu>

ISBN 978-92-897-0870-8

9 789289 170870 8

Publicatiebureau

Publications.europa.eu